

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ ΤΟ ΒΟΥΛΕΣΘΑΙ

Ι. Ἡ βούλησις.

Ὅταν πραγματοποιήσωμεν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν π. χ. νὰ γράψωμεν ἔκθεσιν, νὰ βοηθήσωμεν πτωχὸν κλπ., λέγομεν, ὅτι τὸ ψυχικὸν γεγονός (ἡ ἀπόφασις) ἀπέληξεν εἰς κινητικὰ ἀποτελέσματα ἀνάλογα πρὸς αὐτό.

Ἀντιληφθέντες ἐπίσης τὸν καθηγητὴν διερχόμενον χαιρετῶμεν αὐτόν.

Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἐν τῷ σχολείῳ κωλύομεν τὴν τάσιν πρὸς ἐκδήλωσιν ἀκόσμων κινήσεων.

Εἰς τὰ ἄνω παραδείγματα ψυχικὸν τι γεγονός, ἡ ἀπόφασις ἢ ἡ ἀντίληψις τοῦ καθηγητοῦ προὐκάλεσεν ἀντίδρασιν ἢ ἀπέληξεν εἰς κίνησιν ἢ, ὡς συνέβη εἰς τὸ τελευταῖον παράδειγμα, ἐκώλυσε τὴν ἐκτέλεσιν κινήσεως. *Τὴν λειτουργίαν, ἢ ὅποια προκαλεῖ κίνησιν ἢ κωλύει κίνησιν ἢ παράγει τὰ κινητικὰ ἀποτελέσματα τῶν ψυχικῶν γεγονότων, ὀνομάζομεν βούλησιν.* Τὰ δὲ κινητικὰ ἀποτελέσματα, *βουλευτικὰς πράξεις ἢ καὶ ἀπλῶς πράξεις.*

Β. Μορφαὶ τῆς βουλήσεως.

Διὰ νὰ εὔρωμεν τὰς μορφὰς τῆς βουλήσεως, θὰ παρατηρήσωμεν τὰ συνειδητὰ ψυχικὰ γεγονότα, τὰ ὅποια προηγούνται τῆς πράξεως. Ἐὰν ταῦτα εἶναι αἰσθημα μετὰ συνασθήματος, ἢ μορφή τῆς βουλήσεως λέγεται *ὀρμὴ ἢ ὀρμέμφυτον*, ἔὰν εἶναι ἀντίληψις, *ἐπιθυμία*, ἔὰν εἶναι ὁμὰς παραστάσεων μετὰ συνασθήματος, *κυρίως βούλησις*. Π. χ. τὸ παιδίον ἔχει ὀρμὴν πρὸς

τροφὴν· τί συμβαίνει ἐν αὐτῷ, διὰν ἡ ὁρμὴ αὕτη ἐκδηλοῦται· Ἐν πρώτοις ἐμφανίζεται τὸ *ὄργανικὸν αἰσθημα τῆς πείνης*, τὸ ὁποῖον συνοδεύεται ὑπὸ *δυσαρέστων συναισθημάτων*. Συγχρόνως τὸ παιδίον ἐκτελεῖ μακρὰν σειρὰν κινήσεων αὐτομάτων ἢ ἀνακλαστικῶν, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν *κινητικὰ αἰσθήματα*, κυλίσταται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀσπαίρει, φέρει τοὺς δακτύλους εἰς τὸ στόμα, ξυνίξει τὸ πρόσωπόν του, κραυγάζει. Ἡ κατάστασις αὕτη διαρκεῖ, ἐφ' ὅσον ἡ μητέρα δὲν σπεύσῃ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ τροφήν. Τώρα ὅμως τὸ παιδίον αἰσθάνεται λίαν *εὐάρεστα συναισθήματα* καὶ συγχρόνως ἐκτελεῖ *νέας κινήσεις*. Στόμα καὶ οὐρανίσκος ἐνασχολοῦνται μὲ τὸ θήλασμα καὶ τὴν κατάποσιν, τὰ βλέφαρα εἶναι ὀρθάνοικτα, οἱ ὀφθαλμοὶ σταθερῶς ἐπὶ εἰδὸς ἀντικειμένου προσηλωμένοι, ὅ,τι δὲ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ παιδίου προσφέρεται κρατεῖται σταθερῶς.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς πρὸς τροφήν ὁρμῆς συναγομεν τὰ ἑξῆς: Πρῶτον ψυχικὸν γεγονός, δι' οὗ ἄρχεται ἡ λειτουργία αὐτῆ· εἶναι ἐν ὄργανικὸν αἰσθημα τῆς πείνης μετὰ τοῦ τόνου αὐτοῦ (συναισθήματος). Μετ' αὐτὸ ἔπονται ἀμέσως αἱ κινήσεις. Κατὰ τὴν πλήρωσιν τῆς ὁρμῆς πάλιν ἔχομεν αἰσθημα μετὰ εὐαρέστου συναισθήματος καὶ ἔπειτα κινήσεις.

Αἱ ἐκτελούμεναι κινήσεις φαίνονται ἀπὸ τὸν παρατηρητὴν ὡς σκόπιμοι, ἀλλὰ τὸ παιδίον δὲν ἔχει συνείδησιν σκοπιμότητος. Ἡ ὁρμὴ εἶναι τυφλή, δηλαδὴ ὁ καθ' ὁρμὴν ἐνεργῶν πρὸ τῆς πράξεως δὲν ἔχει γνῶσιν τοῦ τί θέλει.

Οὕτω συμβαίνει εἰς πάσας τὰς ὁρμάς.

Δευτέρα μορφή τῆς βουλήσεως εἶναι ἡ ἐπιθυμία. Ἀργότερον δηλαδὴ τὸ παιδίον, ἀφοῦ μεγαλώσῃ. ὁσάκις αἰσθανθῆ πειναν ἐννοεῖ τίνος ἔχει ἀνάγκην, δηλαδὴ ἔχει ἀντίληψιν τῆς ἀνάγκης, ὅ,τι λέγει ἀμέσως εἰς τὴν μητέρα του *πεινώ, δός μου ψωμί*. τὸ παιδίον λέγομεν ἔχει *ἐπιθυμίαν φαγητοῦ*. Εἰς τὴν ἐπιθυμίαν λοιπὸν τὸ παιδίον γνωρίζει τί ζητεῖ, ἔχει ἀντίληψιν τοῦ σκοποῦ τῆς πράξεως. Ἡ δὲ ἀντίληψις αὕτη συνδεδεμένη μετὰ συναισθή-

ματος είναι τὸ συνειδητὸν ἐλατήριο τῆς πράξεως. Αἱ ἐπιθυμίαι δὲν εἶναι, ὡς αἱ ὀρμαί, ἐπιφλαί, ἀλλ' ἔχουν σαφῆ συνειδήσιν ἑνὸς σκοποῦ. Ἡ λειτουργία ὅμως αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τὴν ὀρμὴν, διότι καθορίζεται ἀπὸ ἓν ἐλατήριο, δηλ. τὴν ἀντίληψιν. Π. γ. παιδίον βλέπει μῆλον· τοῦ ἔρχεται ἡ ἰδέα νὰ τὸ κόψῃ καὶ προβαίνει εἰς τὴν πράξιν· ἄλλο παιδίον διερχόμενον ἀπὸ κινηματογράφον σπεύδει νὰ εἰσέλθῃ χωρὶς νὰ σκεφθῇ ἄλλο τι.

Τρίτη μορφή τῆς βουλήσεως εἶναι ἡ ἀνωτέρα ἢ κυρίως βούλησις. Π. γ. ἄλλο παιδίον βλέπει τὸν κινηματογράφον καὶ γεννᾶται παρ' αὐτῷ ἡ ἐπιθυμία νὰ εἰσέλθῃ· ἀμέσως ὅμως σκέπτεται, ὅτι πρέπει νὰ ἐρωτήσῃ τὸν πατέρα του, διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν καὶ τὰ χρήματα. Κωλύει λοιπὸν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἀποφασίζει νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὸν πατέρα του, ὅπερ καὶ πραγματοποιεῖ. Ἡ πράξις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν ἀνωτέραν βούλησιν, διότι πρὸ αὐτῆς ἐνεφανίσθησαν ἐν τῇ συνειδήσει πολλαὶ παραστάσεις, σκέψεις καὶ μέσα πραγματοποιήσεως, ἅτινα φαίνονται ὡς συνειδητὰ ἐλατήρια πράξεως, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ἔν μόνον ἦτο τὸ συνειδητὸν ἐλατήριο.

Ἄλλο παράδειγμα. Ὁ μαθητὴς Γεώργιος παρακινεῖται ἀπὸ τοὺς συμμαθητάς του νὰ παίξῃ· καὶ αὐτὸς δὲ ἐπιθυμεῖ τοῦτο, ἀλλὰ σκέπτεται ὅτι ἔχει νὰ γράψῃ ἔκθεσιν καὶ νὰ λύσῃ προβλήματα. Αἱ τελευταῖαι αὗται παραστάσεις ὑπερνικουῦν, καὶ ἔνεκα τούτου ὁ Γεώργιος ἀρνεῖται καὶ μεταβαίνει πρὸς μελέτην. Καὶ ἡ πράξις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν κυρίως βούλησιν διότι πρὸ αὐτῆς παρουσιάσθη πλῆθος ψυχικῶν γεγονότων.

Ἀνακεφαλαιοῦντες λέγομεν : Εἰς τὴν ὀρμὴν ἡ πράξις φαίνεται νὰ εἶναι τὸ κινητικὸν ἀποτέλεσμα ἑνὸς αἰσθήματος, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μιᾶς ἀντίληψεως καὶ εἰς τὴν κυρίως βούλησιν πολλῶν ψυχικῶν γεγονότων. Ὁρμὴ εἶναι ἀντίδρασις ἔμφυτος, ἡ δὲ ἐπιθυμία καὶ ἡ κυρίως βούλησις ἀντιδράσεις ἐπίκτητοι ἐμβολιασθεῖσαι ἐπὶ μιᾶς ὀρμῆς. Ὁρμὴ καὶ ἐπιθυμία εἶναι κατώτεραι μορφαὶ

της βούλησεως εμφανιζόμεναι καὶ εἰς τὰ ζῶα, ἢ δὲ κυρίως βούλησις ἀνωτέρα μορφή.

Πλὴν τῶν τριῶν μορφῶν τῆς βούλησεως εμφανίζονται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ κινήσεις ἀνευ οὐδενὸς συνειδητοῦ περιεχομένου. Τοιαῦται εἶναι αἱ ἀνακλαστικαὶ κινήσεις, δηλ. τὸ πτερνίζεσθαι, τὸ βήχειν, τὸ κλαθεῖν τὰ βλέφαρα εἰς τὸ φῶς κλπ. Ὁ ἐξωτερικὸς ἐρεθισμὸς ὁ προκαλῶν ταύτας δὲν γίνεται αἰσθητὸς πρὸ αὐτῶν, ἀλλὰ μετ' αὐτάς. Ἡ πορεία αὐτῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ νευρική διεγερσις δὲν φθάνει εἰς τὸν ἐγκέφαλον διὰ τὴν γείνη συνειδητῆ, ἀλλὰ εἰς τὸν νωτιαῖον μυελόν, ὅπου εἶναι ἡ ἕδρα τῶν ἀνακλαστικῶν κινήσεων.

Ἄλλαι κινήσεις ἀνευ συνειδητοῦ περιεχομένου εἶναι αἱ αὐτόματοι. Τοιαῦται εἶναι, αἱ κινήσεις τοῦ βαδίσματος, τῆς γραφῆς, τῆς ἐνδύσεως, τοῦ χαιρετισμοῦ, τὰς ὁποίας ἐκτελοῦμεν ἀσυνειδητῶς, χωρὶς δηλ. νὰ σκεφθῶμεν προηγουμένως περὶ αὐτῶν.

Αἱ αὐτόματοι κινήσεις πρὶν γίνουσι τοιαῦται ἦσαν συνειδηταί, ἀνήκον δηλ. εἰς τὴν κυρίως βούλησιν. Οὕτω π. χ. πρὶν μάθω νὰ γράφω μηχανικῶς, ἐδιδάχθην τοῦτο συνειδητῶς ἐπὶ πολὺν χρόνον, διὰ δὲ τῆς ἀσκήσεως κατέστησα τοῦτο μηχανικόν. Αἱ ἔξεις εἶναι σύνολον τοιούτων αὐτομάτων κινήσεων.

β. Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ βούλησις.

Τὰ παραδείγματα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἀνεφέραμεν, ἀνήκουν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν βούλησιν, διότι αὕτη ἐκδηλοῦται σαφῶς ἐξωτερικῶς διὰ τῆς πράξεως, δηλ. διὰ σωματικῶν ἐκδηλώσεων. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ἐσωτερικὴ βούλησις, ἣτις τελεῖται χωρὶς νὰ φαίνεται σαφῆς ἐξωτερικῆ πράξις. Τοῦτο συμβαίνει π. χ. κατὰ τὴν προσοχὴν, ὅπου, ὡς εἶδομεν, ὁμᾶς συνειδητῶν γεγονότων ἀσκεῖ κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς ῥοῆς τῆς συνειδησεως κανονίζουσα τὴν ἀνάπλασιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Ἡ κυριαρχία αὕτη ἀποδί-

δεται εἰς τὴν βούλησιν, ἥς τότε ὀνομάζεται *ἐσωτερικὴ*, διὸ διευθύνεται ὑπὸ καὶ ἐπὶ τῆς πορείας τῶν παραστάσεων.

4. Περὶ ὄρμων ἢ ὀρμεμφύτων.

Ἔχομεν πολλὰ εἶδη ὄρμων, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν εἰς δύο μεγάλας ομάδας. Πρῶτον ὄρμας πρὸς *αὐτοσυντήρησιν* καὶ δευτέρον ὄρμας πρὸς *διατήρησιν τοῦ γένους*· εἰς τὰς πρῶτας ἀνήκουν αἱ ἐξῆς ὄρμαι: ὄρμη πρὸς τροφήν, πρὸς κίνησιν, πρὸς αἰσθησιν ἀντικειμένων, πρὸς κτῆσιν, πρὸς ἀγῶνα, πρὸς γνῶσιν κλπ. Εἰς τὴν δευτέραν ομάδα, ὄρμη πρὸς κοινωνίαν, ὄρμη πρὸς ἀνακοίνωσιν, ὄρμη πρὸς μίμησιν, πρὸς ὑπακοήν, κλπ.

Αἱ ὄρμαι ἐμφανίζονται οὐχὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους. Π. χ. αἱ πρὸς κίνησιν καὶ αἰσθησιν τῶν ἀντικειμένων ὄρμαι, αἱ πρὸς τροφήν καὶ ἐν γένει πρὸς αὐτοσυντήρησιν, ἐμφανίζονται πρῶται κυριαρχοῦσαι κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἡ δὲ ὄρμη πρὸς κοινωνίαν μετὰ τῶν ἄλλων, ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν.

Κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν ἐκάστης ὄρμης ἐμφανίζεται καὶ τὸ ἀντίστοιχον πρὸς αὐτὴν διαφέρον. Π. χ. ὅταν τὸ παιδίον ἔχει ὄρμην πρὸς κίνησιν, ἔχει καὶ διαφέρον διὰ τὰς παιδιάς. Αἱ ὄρμαι ἔχουν μεγάλην χρησιμότητα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, διότι εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν δὲν ἔχει ὁ ἀνθρώπος γνῶσιν τοῦ ὠφελίμου καὶ τοῦ βλαβεροῦ, ἡ ὄρμη τυφλῶς ὀδηγεῖ αὐτὸν νὰ ἐκτελῇ πράξεις ὠφελίμους καὶ νὰ ἀποφεύγῃ πράξεις βλαβεράς. Αἱ ὄρμαι ἀφ' ἑτέρου εἶναι τὸ ἄγριον δένδρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀργότερον θὰ ἐμβολιασθῇ ἐπίκτητός τις ἀντίδρασις, δηλαδὴ ἡ κυρίως βούλησις. Οὕτω π. χ. ἐπὶ τῆς ὄρμης πρὸς κτῆσιν, θὰ ἐμβολιασθῇ ἡ ἐξῆς τῆς ἐργασίας πρὸς ἀπόκτησιν χρημάτων.

Σὺν τῇ ἡλικίᾳ ὁ ἀνθρώπος, μολονότι θὰ διατηρήσῃ πολλὰς

τῶν ὀρμῶν, πρέπει ὅμως νὰ ἐθισθῆ νὰ κυριαρχῆ αὐτῶν διὰ τῆς βουλήσεως, νὰ μὴ ἀφίγη δηλαδὴ τὰ αἰσθήματα τὰ προκαλοῦνται ταύτας νὰ ἀπολήγουσιν εἰς κινήσεις (πράξεις), τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ἀκόσμους καὶ ἀνηθικούς. Οὕτως ἐνωρίς τὸ παιδίον συνειθίζει νὰ συγκρατῆ τὴν ὀρμὴν πρὸς τροφήν καὶ πρὸς κίνησιν, διότι, ὅταν πεινᾷ, δὲν κραυγάζει πλέον, οὔτε κλαίει, ἀλλ' ἀναμένει ἡσυχῶς νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ λάβῃ τὴν τροφήν, ἐπίσης, ὅταν εὐρίσκειται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν κινεῖται, οὔτε συνομιλεῖ, ἀλλὰ παραμένει ἡσυχον.

Ἐπιθυμία.

Εἶδομεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν, ὅτι πρὸ τῆς κινήσεως παρίσταται εἰς τὴν συνείδησιν ἡ ἀντίληψις ἢ παράστασις ἐνὸς σκοποῦ συνδεδεμένη μετὰ συναισθήματος· ἵνα ἡ πράξις τελεσθῆ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πρέπει τὸν σκοπὸν αὐτὸν νὰ ἀκολουθήσῃ ἢ κινήσῃ πρὸς ἐκτέλεσιν, ἄνευ παρεμβολῆς ἄλλων συνειδητῶν ψυχικῶν γεγονότων, οὕτως ὥστε ἡ πράξις νὰ φαίνεται ὅτι ἔχει ἐλατήριο ἢ καθορίζεται ὑπὸ τοῦ σκοποῦ. Π. χ. Παιδίον συνήνητησε καθ' ὁδὸν θέατρον τοῦ караγκιόζη καὶ ἐστάθη νὰ ἴδῃ χωρὶς νὰ σκεφθῆ, ὅτι εἰς τὸ σπίτι τὸ περιμένουν.

Δυνατὸν ὅμως νὰ συμβῆ, ὥστε μετὰ τὴν γνῶσιν τοῦ σκοποῦ, νὰ ἐπικολουθήσῃ ἢ συνειδητῆ ἐξέτασις τῶν μέσων πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας· Π. χ. τὸ παιδίον ἔχει ἐπιθυμίαν νὰ φάγῃ· ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο σκέπτεται πῶς νὰ ἀνοίξῃ τὸ κλειστὸ ἔρμαρι, πῶς νὰ εὐρῇ τὸ μαχαίρι νὰ κόψῃ τὸ ψωμὶ κλπ. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας λέγομεν πάλιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἢ λέγομεν, ὅτι ἡ κυρίως βούλησις ὑπετάγη εἰς τὴν ἐπιθυμίαν, εἶναι ἔρμαιον τῶν ἐπιθυμιῶν. Ἐχομεν πολλὰ παραδείγματα ἀνθρώπων τοιούτων.

6. Μορφαι τῆς ἐπιθυμίας.

Διάφοροι μορφαι τῆς ἐπιθυμίας εἶναι ἡ κλίσις, ἡ ῥοπή, καὶ τὸ πάθος· π. χ. λέγομεν ὅτι ὁ Α. ἔχει κλίσιν εἰς τὴν μουσικὴν, εἰς τὴν ζωγραφικὴν, εἰς τὰ μαθηματικά, ἔχει ῥοπήν εἰς τὸ κλέπτειν, εἰς τὸ πίνειν, ἔχει πάθος εἰς τὸν καπνόν, εἰς τὸ κρασί, εἰς τὸ χαρτοπαίζειν κλπ.

Ἡ κλίσις εἶναι ἐπιθυμία ἰσχυροτέρα σχετικῶς πρὸς ἄλλας ἐπιθυμίας, ὑπαρχούσας ἐν τῷ ατόμῳ. Ἡ ἔντασις αὕτη ἐν τῇ κλίσει δυνατὸν νὰ ὑφείλεται εἰς τὴν ἔντασιν συγγενοῦς ἐμφύτου ὁρμῆς ἢ νὰ ὑφείλεται εἰς ἐπίκτητον ἀσκησιν ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρα. Π. χ. ἡ ὁρμὴ πρὸς κτήσιν, διὰ τῆς κακῆς ἱκανοποιήσεως αὐτῆς δύναται νὰ καταντήσῃ εἰς κλίσιν πρὸς κλοπὴν· τοιουτοτρόπως ἡ μητέρα, ποῦ ἐδέχθη χωρὶς διαμαρτυρίαν τὰ πρῶτα κλοπιμαῖα τοῦ παιδίου τῆς παρήγαγε παρ' αὐτῷ τὴν πρὸς κλοπὴν κλίσιν. Ἐπίσης ἡ ὁρμὴ πρὸς πόσιν διὰ τῆς ἀλόγου ἱκανοποιήσεως καταντᾷ εἰς κλίσιν. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐκ φύσεως ἄνθρωποι κλεπτομανεῖς καὶ ἀλκοολικοί.

Ἡ ῥοπή εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς κλίσεως. Ἀμφοτέραι ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ περιορίζωνται διὰ τῆς ἀνωτέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω π. χ. τὴν κλίσιν πρὸς τὴν μουσικὴν δύναται νὰ μετατρέψῃ εἰς ἀδιαφορίαν, ὅστις παύει νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰς καλὰς τέχνας, ἐπίσης τὴν κλίσιν πρὸς κλοπὴν περιορίζει ὁ καλῶς παιδαγωγούμενος παῖς.

Εἰς τὸ πάθος εἶναι τοιαύτη ἡ ἔντασις τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε καθίσταται, ἂν μὴ ἀδύνατον, τοῦλάχιστον δυσκολώτατον ἔργον ἢ κυριαρχία τῆς ἀνωτέρας βουλήσεως ἐπ' αὐτοῦ. Τὴν ἰσχυρὴν τὸ πάθος ἀποκτᾷ διὰ τῆς συχνῆς ἱκανοποιήσεως μιᾶς ἐπιθυμίας. Π. χ. τὸ πάθος τοῦ καπνίσματος καὶ τοῦ χαρτοπαίζειν ἀποκτᾶται διὰ τῆς πολλῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους θρυσιάζει τὰ πάντα πρὸς ἱκανοποίησιν

αὐτοῦ· ἡ τιμή, ἡ ἀξιοπρέπεια, οἱ ἠθικοὶ κανόνες, τοὺς ὁποίους προβάλλει εἰς αὐτὸν ἡ ἀνωτέρα βούλησις οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχουν πρὸς περιορισμὸν τοῦ πάθους.

γ. Κυρίως ἡ ἀνωτέρα βούλησις.

Εἰς τὴν ἀνωτέραν βούλησιν διακρίνομεν δύο στάδια. Τὸ πρῶτον ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ σκοποῦ μέχρι τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει πάντα τὰ συνειδητὰ καὶ μὴ ψυχικὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς πράξεως καὶ ἀποτελεῖ τὸ διασκεπτικὸν μέρος τῆς βουλευτικῆς πράξεως. Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι αὐτὴ ἡ πράξις.

Ἐξτάσωμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου σταδίου ἐπὶ ἑνὸς συγκεκριμένου παραδείγματος. Ὁ Α. ἀνέγνωσεν ἡμέραν τινὰ τὴν ἔκκλησιν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν προσφύγων. Ἡ βούλησις διὰ τῆς προσοχῆς συγκρατεῖ τὴν ιδεάν τῆς βοήθειας καὶ θέτει τὸν σκοπὸν, ἂν πρέπη καὶ αὐτὸς νὰ βοηθήσῃ. Ἡ βοήθεια εἶναι ὁ σκοπός, περὶ τοῦ ὁποίου νῦν ὁμῶς πρέπει νὰ λάβῃ μίαν ἀπόφασιν.

Εἰς τὴν συνείδησίν του ἀναπλάττονται διάφοροι παραστάσεις καὶ κρίσεις ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ σκοποῦ, διάσκεψις πραγματικῆ τελεῖται. Σκέπτεται π. χ., ὅτι τοῦτο εἶναι ἔργον ἐθνικὸν καὶ φιλάνθρωπικόν, ἐνθυμεῖται τὴν ἀθλιότητα τῶν προσφύγων, τὴν ὁποίαν ἀντελήφθη μὲ τὰ μάτια του; παριστᾷ ἐν ἑαυτῷ τὴν θέσιν αὐτῶν ἐκδιωχθέντων ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας ἄνευ πόρου ζωῆς. Ἀφ' ἑτέρου ἀναπλάττονται σκέψεις ἐγωϊστικαί, μήπως στερηθῇ τινος αὐτὸς ἢ ἡ οἰκογένειά του. Ἐπακολουθεῖ ἀληθὴς πάλη μεταξὺ αὐτῶν ὑπὲρ ἐπικρατήσεως. Τέλος ἐξάγει τὴν ἀπόφασιν νὰ βοηθήσῃ· οὕτω τὸ ἐγὼ δίδει τὴν συναίνεσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. Παρομοία διάσκεψις γίνεται, ὅταν πολλὰ ἄτομα εἰς συμβούλιον πρόκειται νὰ λάβουν ἀπόφασιν τινα.

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἔπεται ἡ ἐξεύρεσις τῶν μέσων πρὸς

ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. Οὕτω ὁ Α. θὰ σκεφθῆ πῶς θὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ χρήματα ἢ τὰ πράγματα, ποίαν ἡμέραν νὰ μεταβῆ, εἰς ποῖον τόπον κ.λ.π.

Ἔως ἐδῶ λήγει τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀνωτέρας βουλήσεως. Εἰς αὐτὸ διεκρίναμεν 1) τὴν θέσιν τοῦ σκοποῦ, 2) τὴν διάσκεψιν, 3) τὴν ἀπόφασιν καὶ 4) τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων.

Μετ' αὐτὸ τὸ στάδιον ἔπειται ἡ πρῶξις. Αὕτη δὲν ἐπακοουθεῖ πάντοτε μετὰ τὴν ἀπόφασιν· ἄλλοτε ἐλλείπει ὀλοτελῶς, ἄλλοτε ἐκτελεῖται μετὰ μακρὸν χρόνον καὶ ἄλλοτε ταχέως καὶ εὐκόλως. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἀποφασισθέντος δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται τὰ λεγόμενα ἐλατήρια τῆς βουλήσεως, ἅτινα εἶναι ψυχικὰ γεγονότα συνειδητὰ ἢ μὴ συνδεδεμένα μὲ συναίσθημα, τὰ ὅποια ἄλλοτε ἀπέληξαν εἰς πρᾶξιν ὁμοίας φύσεως. Τοιαῦτα ἐλατήρια ὑπάρχουν εἰς ἡμᾶς, ἂν ἄλλοτε ἐκάμαμεν πρᾶξιν φιλανθρωπικὴν, ἂν ἠλεθῆσαμεν πτωχόν τινα γείτονα, ἂν ἀνεκουφίσασμεν πάσχοντά τινα, ἂν ἔχωμεν συνειθίσει νὰ ἐκτελῶμεν τὰς ἀποφάσεις μας, ἂν ἔχωμεν ἀποκτήσει ἐλευθερίαν διαθέσεως χρημάτων ἢ πραγμάτων κλπ.

Τὰ ἐλατήρια ταῦτα δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ ἔμφυτα, ὁπότε εἶναι τάσεις ἰσχυραὶ πρὸς τοιαύτας πράξεις. Οὕτω ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρέπει νὰ ἔχωμεν κληρονομήσει ἰσχυρὰν τάσιν πρὸς συμπάθειαν. Ἐν γένει εἰς τὴν πρᾶξιν ἐπιδρᾷ ἅπαν τὸ παρελθὸν τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως καὶ μετὰ τὴν γέννησιν, εἴτε ὡς παρόρμησις ἐπὶ τὴν πρᾶξιν, εἴτε ὡς κώλυσις, χωρὶς ἡμεῖς νὰ ἔχωμεν γνῶσιν τῆς τοιαύτης ἐπιδράσεως. Ὅ,τι ἐξῆσε τὸ ἄτομον καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ὑφίσταται ὑποσυνειδήτως παρ' αὐτῷ ἀποτελοῦν τὸ σκοτεινὸν βάθος, ὅπερ εἰς ἐκάστην στιγμήν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν νέων ψυχικῶν γεγονότων. Ἡ πρᾶξις εἰς ἐκάστην στιγμήν εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς κοινῆς ἐνεργείας πασῶν τῶν παρορμήσεων καὶ τῶν κωλύσεων τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργότερον ἢ βούλησις διὰ συχνῆς ἐπιαναφορᾶς εἰς τὸ πεδῖον τῆς συνειδήσεως τῆς ἀποφάσεως, ὡς δὲ ἐμάθομεν ἐν τῇ προσοχῇ ἢ ἀποφασίαις ἀποκτᾶ κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ συνειρμοῦ τῶν ψυχικῶν γεγονότων, κανονίζουσα τὴν ἀνάπλασιν αὐτῶν καὶ ἀποτελοῦσα τρόπον τινὰ συγκεντρωτικὸν σημεῖον τῶν πρὸς τὴν ἀπόφασιν συγγενῶν ψυχικῶν γεγονότων, ἅπανα ὑποβοηθοῦν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως. Οὕτω ἡ βούλησις κυριαρχεῖ τοῦ συνειρμικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἡ κυριαρχία αὕτη δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ διὰ τῆς δημιουργίας νέων συνδέσεων μεταξὺ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς πράξεως. Οὕτω π. χ. εἰς τὸ ἄνω παράδειγμα θὰ συνδέσῃ τὸν σκοπὸν πρὸς βοήθειαν τῶν προσφύγων, μὲ τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πράξεως, ὅπερ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι ἡ μετάβασις εἰς τὴν τράπεζαν πρὸς ἀνάληψιν χρημάτων. Ἐγένοντο ἐπιτυχῶς πειράματα ἐπὶ τοιούτων συνδέσεων. Π. χ. θέλω νὰ ἐγερθῶ τὴν ἕκτην πρωϊνὴν, ἐκτελῶ τὴν ἐξῆς σύνδεσιν. Ἀπὸ βραδύς, πρὶν κοιμηθῶ, παρατηρῶν τὴν ἕκτην ὥραν τοῦ ὥρολογίου μου παριστῶ ζοηρῶς καὶ ὅσον τὸ δυνατόν σαφῶς ἑμαυτὸν ἐγερθέντα τῆς κλίνης. Ἡ σύνδεσις αὕτη ἀρκεῖ ὅπως ὄντως ἐγερθῶ κατὰ τὴν ἕκτην ὥραν. Ἄλλη σύνδεσις εἶναι ἡ ἐξῆς. Θέλω νὰ μὴ λησμονήσω νὰ ῥίψω ἐπιστολὴν εἰς τὸ γραμματοκιβώτιον ἕκαστον τὸ ἐξῆς. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς οἰκίας παρατηρῶν τὰς ἐπιστολάς παρίστανον ὅσον τὸ δυνατόν σαφῶς τὸ γραμματοκιβώτιον ὠρισμένης ὁδοῦ, ὅταν δὲ ἔφθανον πρὸ τοῦ κιβωτίου, μολονότι ἐν τῷ μεταξὺ πολλὰ ἄλλα εἶχον ἐκτελέσει, ἀμέσως ἔσυρον ἐκ τοῦ θυλακίου μου τὴν ἐπιστολήν. Ἐν γένει δὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ συχνὴ καὶ σαφὴς παράστασις τῆς ἀποφάσεως καὶ τῶν ἐκτελεστέων μερικῶν πράξεων ὑποβοηθεῖ ταύτας.

Ἰδίως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως ἐπικαλοῦμεθα ἐλατήρια ἰσχυρὰ δι' ἡμᾶς. Π. χ. γνωρίζοντες, ὅτι τὸ συναίσθημα τῆς ταμῆς ἔχει παρ' ἡμῖν ἰδιαίτους ἰσχύνας, προσπαθοῦμεν νὰ συνδέ-

σωμεν τὴν ἀπόφασιν μὲ αὐτό, δηλ. σκεπτόμεθα, τί θὰ εἶπουν οἱ ἄλλοι περὶ ἡμῶν, ἐὰν ἐκτελέσωμεν τὴν ἀπόφασιν. Ἐπίσης δυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶμεν καὶ ἄλλα ἰδεώδη δι' ἡμᾶς, π. χ. τὸ πατριωτικόν, τὸ καλαισθητικόν, τὸ ἠθικόν κλπ. Ἄσασαι οὗται αἱ συνδέσεις ἀπαιτοῦν μόνον ἱκανότητα πρὸς συγκέντρωσιν τῆς προσοχῆς.

8. Περὶ ἔξεως.

Ἐὰν ἐπρόκειτο διὰ πᾶσαν πράξιν νὰ λαμβάνη χώραν ἡ ἄνω πορεία τῆς βουλήσεως, ὁ πρακτικὸς βίος θὰ ἦτο ἀδύνατος, διότι θὰ ἐχρειάζετο πολὺς χρόνος καὶ πολὺς κόπος πρὸς ἐκτέλεσιν μικρᾶς τινος πράξεως, διὰ νὰ χαιρετίσωμεν π. χ. φίλον τινά· ἔχομεν δὲ τόσας ἄλλας ἐκάστην ἡμέραν νὰ ἐκτελέσωμεν.

Τὰ δύο ἄνω στάδια τῆς ἀνωτέρας βουλήσεως ὑφίστανται ἀντὶ τοῦ χρόνου μεταβολῆς. Ἐν πρώτοις τὸ πρῶτον στάδιον, τὸ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ μέχρι τῆς πράξεως, συντομεύεται, οὕτως ὥστε ἡ ἀπόφασις νὰ ἐξάγῃται ἀμέσως. Τοῦτο κατορθοῦται, διότι ἕνα μέρος τοῦ μερικῶς σκοποῦ πράξεώς τινος ὑπάγεται εἰς γενικώτερον, οὕτω δὲ σχηματίζεται ἓν λογικὸν σύστημα κανόνων διαγωγῆς. Π. χ. πολίτης ἔχων τὴν ἀρχήν, ὅτι ὑπακούειν εἰς τοὺς νόμους εἶναι καθήκον, δὲν σκέπτεται πολὺ τί πρέπει νὰ πράξῃ, ὅταν ἡ πατρις τὸν καλεῖ εἰς τὰ ὄπλα. Ἐπίσης ὁ ὑπάλληλος ἐκτελεῖ χωρὶς δισταγμοῦ καὶ σκέψεως τὴν ἐντολὴν τοῦ προϊσταμένου. Τοιοῦτον σύστημα κανόνων διαγωγῆς δεόν πᾶς τις νὰ σχηματίσῃ καὶ νὰ τηρῇ ἀδιστακτικῶς.

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἀπλοποιεῖται τὸ πρῶτον μέρος τῆς βουλευτικῆς πράξεως, διότι εἰς ἐκάστην πρόταξιν σκοποῦ τινος ὑπάγομεν αὐτὸν εἰς ἓνα τῶν γνωστῶν καὶ ἀνεγνωρισμένων ἐφ' ἡμῶν κανόνων διαγωγῆς. Οὕτω π. χ. τοὺς μερικῶς σκοποῦς — 1) πρέπει νὰ ἀποκαλύψω τὸ σφάλμα μου; 2) πρέπει νὰ ἀπατήσω τὸν συμμαθητὴν μου; 3) πρέπει νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν

εις τὸ δικαστήριον; ὑπάγω εἰς τὸν κανόνα «λέγε τὴν ἀληθειαν».

Πλὴν τῆς συντομίας ταύτης γίνεται καὶ ἄλλη, ἀλλ' εἰς τὸ δεύτερον στάδιον. Διὰ τῆς ἐπαναλήψεως μιᾶς πράξεως, παύουν τὰ ἐλατήρια νὰ συγκρούωνται καὶ νὰ παλαίουν πρὸς ἐπικράτησιν. Ἐν μόνον συνειδητὸν ἐλατήριον παρίσταται, ὁ σκοπὸς τῆς πράξεως, καὶ μετ' αὐτὸν ἐπακολουθεῖ ἡ πράξις. Ἡ πράξις τότε λαμβάνει τὴν μορφήν τῆς ἔξεως.

Ἐξίς λοιπὸν εἶναι ἐπίκτητος ἀντίδρασις κτηθεῖσα διὰ τῆς ἐπαναλήψεως. Ἡ ἔξις διαφέρει τῆς ὁρμῆς μόνον ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῆς, ἐν ᾧ ὁμοιάζει πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα καὶ εὐκολίαν τῆς ἐκτελέσεως τῆς πράξεως.

Ἡ σπουδαιότης τῆς ἔξεως διὰ τὴν ζωὴν φαίνεται ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς: ὄντως ἀπὸ τῆς ἐγέρσεως ἡμῶν μέχρι τῆς κατακλίσεως αἱ πλεῖστα τῶν πράξεών μας γίνονται καθ' ἔξιν. Οἱ τρόποι καθ' οὓς ἐνδυόμεθα, τρώγομεν, περιπατοῦμεν, ὁμιλοῦμεν, χαιρετίζομεν κλπ. εἶναι ἀποτελέσματα ἔξεων. Πρὸς πᾶσαν ἐντύπωσιν ἔχομεν ἐτοιμὴν ἀπάντησιν αὐτόματον. Εἴμεθα ἀληθῶς *δέσμη ἔξεων*. Ἐνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἔξεως ὀνομάζομεν αὐτὴν *δευτέραν φύσιν*.

Ἡ ἔξις ἔχει τὰς ἑξῆς ιδιότητες: 1) ἐν πρώτοις ἔχει τὴν ιδιότητα τῆς ταχύτητος καὶ εὐκολίας πρὸς ἐκτέλεσιν πολλῶν πράξεων. Ἐπίσης ἡ ἔξις ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ μετατρέπη τὴν ποιότητα τοῦ συναισθήματος, τὸ ὁποῖον παρακολουθεῖ κατ' ἀρχὰς πρᾶξιν τινα. Π. γ. σιγὰ σιγὰ διὰ τῆς ἔξεως καθιστῶμεν εὐχάριστον ἀνιαρὰν ἐργασίαν, ὁ φυλακισμένος, λέγομεν, συνειθίζει εἰς τὴν φυλακὴν του, πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ δυσάρεστον, διὰ τῆς ἔξεως, δηλ. τῆς συχνῆς πρὸς αὐτὸ συναναστροφῆς, φαίνεται εἰς ἡμᾶς εὐχάριστον, ἡ ἀντίληψις τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἡ ὁποία ἐν ἀρχῇ διήγειρε καλαισθητικὸν συναισθημα, μετὰ συχνὴν παρατήρησιν ἀφίνει ἡμᾶς ἀδιαφόρους.

Ἡ ἔξις ἐλευθερώνει τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἀπασχόλησιν μὲ

ταπεινὰς ἐνεργείας, ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτὸ τὴν ἔρευναν καὶ λύ-
σιν νέων προβλημάτων, τὴν ἐνασχόλησιν μὲ ἰδεώδη ἀνώτερα.
Οὕτω δὲ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἕξις
τρόπον τινὰ δύναται νὰ παρομοιωθῇ πρὸς ὑπηρετίαν, πρὸς ἣν
ἦν τὸ πνεῦμα παραδίδει πᾶσαν διδαχθεῖσαν ἐργασίαν.

Ἐκ πάντων τούτων ἐπεται, ὅτι μὴν ἐγκαίρως πρέπει ὁ ἄν-
θρωπος νὰ ἀποκτήσῃ καλὰς ἕξεις, πρὶν ἀκόμη κατανοῆσαι τὴν
σημασίαν αὐτῶν. Ἡ μόρφωσις ἠθικοῦ χαρακτήρος θεμελιώνε-
ται ἐπὶ τῶν ἕξεων τῆς κοσμιότητος, τῆς τάξεως, καθαριότητος,
ἀκριβείας, εὐγενείας, εὐπαιθείας κλπ. Ἡθὸς καὶ ἔθος ἔχουν
συγγένειαν.

Ἄλλ' ἡ ἕξις δὲν πρέπει νὰ καταστῇ τόσο ἰσχυρὰ ὥστε νὰ
μὴ δύναται νὰ περιορισθῇ ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας βουλήσεως, διότι
ἄλλως ὁ ἄνθρωπος θὰ καταντήσῃ ὡς αὐτόματον. Οὕτω π. χ.
πρέπει νὰ δύναμαι νὰ ἀλλάξω τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ὅταν λό-
γοι ὀρθοὶ τὸ ἐπιβάλλουν, ἐπίσης νὰ δύναμαι νὰ ἀλλάξω τρόπον
τοῦ ζῆν ἀκόπως, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐπιβάλλῃ. Τὸ ἄτομον τὸ
ὑποτασσόμενον εἰς τὰς ἕξεις του εἶναι ἄνθρωπος τῆς ρουτίνας,
εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς νεωτερισμὸς, οὐδεμία πρωτοτυπία, οὐδε-
μία μεταβολὴ τῶν συνηθειῶν του εἶναι δεκτὴ, σκέπτεται καὶ
πράττει πάντοτε μηχανικῶς, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐσκέπτετο καὶ
ἔπραττε πρὸ ἐτῶν.

Δ. Ἰδιότητες τῆς βουλήσεως.

Ἡ ἐξέτασις τῆς βουλήσεως ἐκάστου ἀτόμου ἀπέδειξεν, ὅτι
ὑπάρχουν πολλαὶ ποικιλίαι ἀτόμων, ἕνεκα διαφορῶν ἰδιοτήτων
αὐτῆς· θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω χαρακτηριστικὰς τινὰς ἰδιότη-
τας τῆς βουλήσεως.

Ὁ Α. διὰ νὰ ἐκτελέσῃ πράξιν τινὰ σκέπτεται ἐπὶ ὥρας,
σταθμίζει τοὺς ὑπὲρ καὶ κατὰ λόγους, σκέπτεται τὰς συνεπείας
τῆς πράξεως, ἐν γένει διστάζει νὰ ἀποφασίσῃ. Ὁ Β. ὁμοίως μετὰ

τὴν γνώσιν τοῦ σκοποῦ διὰ ταχείας λογικῆς ἐρεῦνης ἀποφασίζει, τί πρέπει νὰ πράξῃ. Ἡ βούλησις τοῦ Β. λέγομεν ἔχει *ἀποφασιστικότητα*, ἐν ᾧ τοῦ Α. δὲν ἔχει. Ἡ ἀποφασιστικότης εἶναι ἡ πρώτη ἰδιότης τῆς βουλήσεως.

Ὁ Α. μετὰ τὴν ἀπόφασιν προβαίνει ἐπὶ τέλους εἰς πράξιν, ἀλλ' ἐμπόδιον ἰσχυρότερον τοῦ συνήθους ἢ ἀπροσδόκητον ἀποθαρρύνει αὐτὸν καὶ ἐγκαταλείπει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. Ὁ Β. ὅμως, μολονότι πολλὰ ἐμπόδια παρουσιάσθησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, δὲν ὑποχωρεῖ, οὔτε ἀποθαρρύνεται, ἀλλ' ἀναπτύσσει μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ κατορθώνει νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ἐμπόδια. Ἡ βούλησις τοῦ Β. λέγομεν ἔχει *ἐντασιν ἢ ἐνεργητικότητα*, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Α. εἶναι ἀσθενής. Ἡ ἐντασις εἶναι δευτέρα ἰδιότης τῆς βουλήσεως.

Ὁ Α. μολονότι δὲν παρουσιάσθη ἰσχυρὸν κώλυμα κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως, ἐν ἰούτοις μετὰ τινα χρόνον κουράζεται, βαρύνεται καὶ ἐγκαταλείπει τὴν πράξιν, ἐν ᾧ ὁ Β. ἐπιμένει μέχρι τέλους ἀκούραστος. Ἡ βούλησις τοῦ Β. λέγομεν ἔχει *ἐπιμονὴν ἢ σταθερότητα*. Ἡ ἐπιμονὴ ἢ ἡ σταθερότης εἶναι ἡ τρίτη ἰδιότης τῆς βουλήσεως.

Ὁ Α. ἐπιχειρεῖ συγχρόνως πολλὰς ἀνομοίας ἐργασίας π. χ. ἐν ᾧ εἶναι μαθητῆς ἀσχολεῖται μὲ τὴν πολιτικὴν, μὲ τὸ κυνήγι, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν μυθιστορημάτων, μὲ τὴν ζωγραφικὴν, μὲ τὰς παιδιὰς κλπ. διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἐργασίαν ἐκτελεῖ καλῶς. Τοῦναντίον ὁ Β. διευθύνει τὴν βούλησίν του πρὸς ἓνα κύριον σκοπὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συγκεντρώνει πᾶσαν τὴν ἐντασιν τῆς βουλήσεώς του, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐπιτυγχάνει αὐτόν. Ὁ Β. λέγομεν ἔχει *συγκέντρωσιν τῆς βουλήσεως*, ὁ δὲ Α. *διασκορπισμόν*. Ἡ συγκέντρωσις εἶναι τετάρτη ἰδιότης τῆς βουλήσεως.

Ὁ Α. ἄλλοτε δεικνύεται ἐπιμελής, ἄλλοτε ἀμελής, ἐνίοτε λέγει τὸν ἀλήθειαν, ἐνίοτε τὴν κρύπτει. Ὁ Β. ὅμως εἰς τὰς ὁμοίας περιστάσεις φέρεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἡ βούλησις τοῦ Β. ἔχει *ὁμαλότητα*, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Α. εἶναι *ἀνώμαλος*.

Διεκρίναμεν λοιπόν πέντε θεϊκὰς ἰδιότητας, ἀποφασιστικότητα, ἐνεργητικότητα, σταθερότητα, συγκέντρωσιν καὶ δμαλότητα, καὶ πέντε ἀντιθέτους τούτων ἀρνητικὰς.

Αἱ δέκα αὗται ἰδιότητες δὲν παρουσιάζονται συγκεντρωμέναι εἰς ἓν ἄτομον, ὡς εἰς τὰ ἄνω παραδείγματα ἐξεθέσαμεν, ἀλλὰ συντίθενται ποικιλοτρόπως θεϊκῇ καὶ ἀρνητικῇ ὁμοῦ. Οὕτω π. χ. εἰς ἓν ἄτομον δύνάται νὰ ὑπάρχη ἡ ἀποφασιστικότης καὶ ἡ ἐνεργητικότης καὶ νὰ ἑλλείπουν αἱ τρεῖς ἄλλαι θεϊκαὶ ἰδιότητες.

ΙΟ. Σώφρων ἢ ἠθικὴ βούλησις.

Ἀναλόγως τῶν συνειδητῶν ἐλατηρίων, τὰ ὅποια κινοῦν τὴν βούλησιν, διακρίνομεν τὴν *σώφρονα ἢ ἠθικὴν βούλησιν*. Π. χ. ὁ Β. ἔχων πάντοτε εἰς τὴν συνείδησίν του τὸν ἠθικὸν κανόνα «πρέπει νὰ εἶμεθα τίμιοι» πράττει συμφώνως πρὸς αὐτόν. Ὁ Α. ὅμως καθοδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς στιγμῆς δὲν ἀκολουθεῖ πάντοτε αὐτόν. Ὁ Β. λέγομεν ἔχει *σώφρονα ἢ ἠθικὴν βούλησιν*.

Σώφρων ἢ ἠθικὴ βούλησις λέγεται ἡ καθοριζομένη ὑπὸ λογικῶς διατεταγμένου συστήματος ἠθικῶν ἀρχῶν, ἡ ἐνεργοῦσα πάντοτε κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον δηλ. συμφώνως πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, ἡ κυριαρχοῦσα ἐπὶ τῶν ὀρμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν τῆς στιγμῆς.

Ἡ *σώφρων ἢ ἠθικὴ βούλησις* εἶναι καὶ *ἐλευθέρα*, διότι *ἐλευθερίαν βουλήσεως* ἐννοοῦμεν οὐχὶ τὴν ἄνευ ἐλατηρίου ἢ ἄνευ κωλύματος βούλησιν, ἀλλὰ τὴν ἔχουσαν ὡς ἐλατήριον τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, ἡ ἐλευθερία δηλ. ἔγκειται ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τῶν ἠθικῶν ἐλατηρίων. *Ἐλεύθερος ὁ ἑαυτοῦ κρατῶν*, ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, δηλ. ὁ κυριαρχῶν ἐπὶ τῶν ὀρμῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν του καὶ ὑποτασσόμενος εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχάς.

10. Σημασία τῆς βούλησεως.

Ἐκ τῶν τριῶν κυρίων λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς, τοῦ παριστά-
ναι, τοῦ συναισθάνεσθαι καὶ τοῦ βούλεσθαι, ἡ βούλησις θεω-
ρεῖται τὸ ἐπικρατέστερον καὶ θεμελιωδέστερον γεγονός, διότι
ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς γεννήσεως ὡς τυφλὴ ὁρμὴ
καθοδηγοῦσα πρὸς πᾶν ὅ,τι ὠφελεῖ τὸ ἄτομον καὶ τὸ γένος,
πρὶν ἢ αἱ ἄλλαι δυνάμεις καταστοῦν ἱκαναὶ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ
ἀτόμου. Ἐκτὸς τούτου ἡ βούλησις παρατηρεῖται εἰς ὅλα τὰ ζῶα
ὑπὸ τὴν γενικὴν μορφήν, ἱκανότης πρὸς ἀντίδρασιν.

Πολὺ ὀρθῶς λοιπὸν πιστεύομεν, ὅτι ἡ βούλησις ἀποτελεῖ
τὴν *οὐσίαν* τοῦ ἀτόμου.

II. Περὶ χαρακτηῆρος.

Εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ὁ συνδυασμὸς τῶν σωματικῶν καὶ
πνευματικῶν ἱκανοτήτων ἢ δυνάμεων γίνεται κατὰ τοιοῦτον τρό-
πον, ὥστε ἕκαστος νὰ διακρίνηται σαφῶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων,
καὶ νὰ λέγεται, ὅτι ἀποτελεῖ *ἀτομικότητα* διαφέρουσαν πάντων
τῶν ἄλλων ἀτόμων. Οὕτω τὰ σωματικὰ καὶ πνευματικὰ χαρα-
κτηριστικὰ ἐκάστου ἀτόμου εἶναι ἰδιαίζοντα αὐτῷ μόνον. Π. χ.
ἡ αἰσθησις, ἡ ἀντίληψις, ἡ φαντασία, ἡ προσοχή, ἡ μνήμη, ἡ
νόησις, ἡ συναισθησις καὶ ἡ βούλησις ἐκδηλώνονται ἰδιαζόντως.

Τὰ στοιχεῖα μορφωμένης ἀτομικότητος προέρχονται ἐκ δύο
πηγῶν. Πρῶτον ἐκ *κληρονομικότητος*, δηλ. μεταδίδονται εἰς
αὐτὴν ὑπὸ τῶν προγόνων, συνεπῶς ἔχει αὐτὰ ἐμφύτως· καὶ δεύ-
τερον ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος, ἦτοι ἀποκτῶ αὐτὰ
διὰ τῆς *ἀσκήσεως* τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν λειτουρ-
γιῶν. Τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἐκάστη ἀτομικότης λαμβάνει διὰ τῆς
κληρονομικότητος λέγονται *ἐμφυτοὶ προδιαθέσεις*. Ἡ ἀσκη-
σις δὲ τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν γίνεται διὰ τῆς ἐπιδράσεως
τῶν ἐρεθισμῶν τῶν προερχομένων ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ἀτομικότης λοιπὸν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλοεπι-
θράσεως δύο ομάδων παραγόντων, τῶν ἐμφύτων προδιαθέσεων
ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν τῶν προκαλουμένων
ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος ἀφ' ἑτέρου.

Ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν, τὰ ὁποῖα ἔχει ἕκαστη ἀτομικότης,
ἄλλα μὲν εἶναι οὐσιώδη, κύρια καὶ σταθερά, ἄλλα δὲ ἐπουσιώδη,
ἀσθενῆ καὶ εὐμετάβλητα. **Τὰ οὐσιώδη, κύρια καὶ σταθερὰ
χαρακτηριστικὰ ἕκαστης ἀτομικότητος ὀνομάζομεν χαρα-
κτῆρα αὐτῆς.**

Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ὀφείλονται εἰς πάσας τὰς σωμα-
τικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις, ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐπικρατεσιτέρα πάν-
των εἶναι ἡ βούλησις, ἀποδίδομεν εἰς αὐτὴν κατὰ μέγα μέρος
τὸν καθορισμὸν τοῦ χαρακτῆρος. Οὕτω π. χ., ὅταν ἡ ἀτομικότης
ἔχη ἀποφασιστικότητα βουλήσεως, λέγομεν αὐτὸς ἔχει ἀποφασι-
στικὸν χαρακτῆρα. Ἐπίσης λέγομεν *ἐνεργητικὸν, σταθερὸν,
δμαλόν, κακὸν ἢ ἠθικὸν χαρακτῆρα.*

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως συναισθημάτων τινῶν ὀνο-
μάζομεν τὸν χαρακτῆρα *εὐδέξαπτον, ἥρεμον, ψύχραιμον, δργί-
λον, εὐαίσθητον, καλλιτεχνικὸν καὶ θρησκευτικόν.* Ψύχραι-
μος π. χ. χαρακτῆρ εἶναι ἐκεῖνος, τοῦ ὁποῖου τὰ συναισθήματα
δὲν διεγείρονται πρὸ τοῦ κινδύνου, θρησκευτικὸς δὲ χαρακτῆρ
ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ θρησκευτικὸν συνείσθημα ἔχει ἰδιό-
ζουσαν ἔντασιν.

Καὶ ἐκ τῆς νοήσεως λαμβάνοντες τὰ κύρια γνωρίσματα αὐτῆς
ὀνομάζομεν *λογικόν, συνετόν, παράλογον καὶ ἀσυνάρτητον
χαρακτῆρα.*

Ἐξ ὅλων τῶν χαρακτῆρων ἐξαίρομεν τὸν συνδυασμὸν θρη-
σκευτικοῦ, καλλιτεχνικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις ἐκδηλού-
μενος εἰς ἄνθρωπὸν τινα καθιστᾷ ἱκανὸν νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν διη-
τεκῆ τελειοποίησιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας. Παρ' αὐτῷ τὸ
θρησκευτικόν, καλαισθητικὸν καὶ ἠθικὸν συναισθημα ἔχουν

ιδιάζουσιν ἔντασιν παρακινουῦντα αὐτὸν νὰ πράττῃ συμφώνως πρὸς τὰ *θρησκευτικά, καλλιτεχνικά* καὶ *ἠθικά* *ιδεώδη*.

12. *Ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου.*

Ἄφ' οὗ περιεγράψαμεν ἰδιαιτέρως πάσας τὰς πνευματικὰς λειτουργίας, θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω πῶς αὗται ἀναπτύσσονται ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος, δηλ. θὰ εἴπωμεν περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐποχὰς ἢ περιόδους, αἵτινες διαφέρουν ἀλλήλων. Ἐνεκα τούτου δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν ἐπιτυχῶς ταύτην πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐντόμου. Τὰ ἔντομα, ὡς γνωστόν, διὰ νὰ γίνωσι τέλεια, μεταμορφώνονται εἰς κάμπας, χρυσαλίδας καὶ ψυχὰς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὑφίσταται δηλ. καὶ αὐτὸς τρεῖς κυρίας μεταμορφώσεις, τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν περιόδους.

Διακρίνομεν τρεῖς κυρίας περιόδους, πρῶτον τὴν *παιδικήν ἡλικίαν*, δεῦτερον τὴν *ἐφηβικὴν*, καὶ τρίτον τὴν *νεανικὴν*. Κατὰ μέσον ὄρον εἰς τὰ ἰδικά μας κλίματα αἱ περίοδοι ἀρχοῦνται καὶ λήγουν ὡς ἑξῆς :

- 1) Παιδικὴ ἡλικία ἀπὸ τοῦ 1ου ἔτους μέχρι τοῦ 12ου
- 2) Ἐφηβικὴ » » » 12ου » » » 16ου ἢ 18ου
- 3) Νεανικὴ » » » 16 ἢ 18ου » τῆς ὀριμότητος.

Ἀναλόγως τῆς περιόδου, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἄνθρωπος, ὀνομάζεται *παις*, *ἐφηβος*, *νεανίας*, *νεᾶνις*, *ἀνὴρ*, *γυνή*.

Εἰς ἐκάστην περίοδον ὁ ἄνθρωπος ἔχει διάφορον σωματικὴν καὶ πνευματικὴν σύστασιν, οὕτως ὥστε ἀποτελεῖ ὄν μὲ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικά. Κατωτέρω θὰ περιγράψωμεν πῶς ἐμφανίζονται αἱ κύριαι λειτουργίαι εἰς ἐκάστην περίοδον.

Ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις, ὡς τοιαύτην δὲ ἐννοοῦμεν κυρίως τὸ ὕψος καὶ τὸ βάρος τοῦ σώματος, ἔχει ἐποχὰς ἐπιταχύνσεως καὶ ἐπιβραδύνσεως περιοδικῶς ἐμφανιζομένας, ἧτοι τὴν ἐπιτά-

χονσιν ἐπακολουθεῖ ἐπιβραδύνσεις. Οὕτω ἡ αὔξησις τοῦ ἀναστήματος ἐπιταχύνεται ἀπὸ τοῦ 5ου μέχρι τοῦ 7ου ἔτους καὶ ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 15ου, λήγει δὲ κατὰ τὸ 20ὸν ἢ 24ον. Μέχρι τοῦ 15ου ἡ αὔξησις τοῦ βάρους δὲν βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν τοῦ ὕψους· τὸ σῶμα μεγαλώνει περισσότερον καὶ βαρύνει ὀλιγότερον. Εἰς τὰ θήλα ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις γίνεται ὀλίγον προῖμώτερον τῶν ἀρρένων.

Ἡ γενικὴ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἔχει ἐπίσης ἐποχὰς ἐπιταχύνσεως καὶ ἐπιβραδύνσεως περιοδικῶς ἐμφανιζομένας. Κατὰ μέσον ὄρον αἱ περίοδοι τῆς ἐπιταχύνσεως τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως βαίνουν παραλλήλως πρὸς τὰς τῆς σωματικῆς. Οὕτω ἀπεδείχθη, ὅτι συνήθως τὸ σωματικῶς ἄρτιον παιδίον εἶναι καὶ πνευματικῶς τοιοῦτον.

Ἡ ἀνάπτυξις ἐκάστης πνευματικῆς λειτουργίας ἔχει ἐπίσης ἐποχὰς ἐπικρατήσεως αὐτῆς. Ἡ αἴσθησις καὶ ἡ ἀντίληψις π. χ. ἀναπτύσσονται κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν κυριαρχοῦν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ μεγίστου διαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἔχουν τὰ παιδιά νὰ βλέπουν, νὰ ἀκούουν, νὰ ἐγγίζουν, νὰ ὀσφραίνωνται καὶ νὰ γεύωνται τὰ διάφορα ἀντικείμενα. Τὸ διαφέρον τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν πρὸς αἴσθησιν ὁρμήν.

Ἐπίσης κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν γίνεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς μνήμης καὶ ἰδίᾳ τῆς μηχανικῆς. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς τὰ παιδιά ἀπομνημονεύουν ποιήματα, λέξεις, ὀνόματα κλπ. Αὕτη εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκμαθήσεως τῆς μητρικῆς ἢ ξένης γλώσσης, αἵτινες ἀπαιτοῦν κυρίως μηχανικὴν μνήμην. Ὁ ἔφηβος καὶ ὁ νεανίας ἀποστρέφονται τὴν μηχανικὴν ἀπομνημόνευσιν, προτιμώντες τὸ κριτικῶς μανθάνειν.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς νοήσεως συντελεῖται κατὰ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, διότι πρὸ αὐτῆς ὁ ἐγκέφαλος δὲν ἔχει ἀκόμη ἀναπτυχθῆ. Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἡ σύνθεσις εἶναι φανταστικὴ, αἱ δὲ σχηματιζόμεναι κρίσεις εἶναι συνήθως ἀναπλάσεις κρίσεων, τὰς

ὁποίας τὰ παιδία ἤκουσαν, δηλ. ἀναπαραγωγικὴ σύνθεσις. Ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐφηβικὴν καὶ γερωνικὴν ἡλικίαν ἡ νόησις ἐκδηλοῦται ὡς αὐτενεργὸς ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις.

Ὅταν σκεπτόμεθα σχηματίζοντες κρίσεις καὶ ἐννοίας, εἰς τὸ πεδῖον τῆς συνειδήσεως παρουσιάζονται διαφορῶν εἰδῶν παραστάσεις. Ἡ ποιότης, ἡ ποσότης καὶ ἡ σύστωσις τῶν παραστάσεων τούτων εἶναι διάφορος κατὰ τὰς διαφορὰς περιόδους τῆς ἀναπτύξεως. Τὸ παιδίον σκέπτεται κυρίως μὲ συγκεκριμένους παραστάσεις, τοιαύτας δὲ ὀνομάζομεν ἐκείνας, ὅσαι ἔχουν προσδιορισμὸν τόπου ἢ χρόνου· π. χ. ἡ παράστασις τοῦ κήκου μου εἶναι συγκεκριμένη, ἐπίσης ἡ παράστασις τοῦ φαγητοῦ, τὸ ὅποιον ἐφαγα ἄδές. Οὕτω, ὅταν τὸ παιδίον ἀκούσῃ ἢ σκεφθῇ τὴν λέξιν αὐτοκίνητον θὰ ἐνθυμηθῇ ὄρισμένον αὐτοκίνητον, ποῦ εἶδεν εἰς ὄρισμένον τόπον ἢ χρόνον. Ὅμοίως εἰς τὴν λέξιν κώδων, θὰ ἐνθυμηθῇ τὸν κώδωνα τοῦ σχολείου του. Ἐνεκα τούτου ἡ νόησις τῶν παιδίων γίνεται σχετικῶς βραδέως.

Εἰς τὰς ἄλλας ἐποχὰς τὸ ψυχικὸν αὐτὸ περιεχόμενον τῆς νοήσεως εἶναι μερικαὶ παραστάσεις πραγμάτων χωρὶς τοπικὸν ἢ χρονικὸν προσδιορισμὸν· π. χ. εἰς τὴν λέξιν αὐτοκίνητον ἐνθυμεῖται τις μόνον τὴν ταχύτητα ἢ τὸν φόβον κλπ. Ὁ ὄριμος ἄνθρωπος σκέπτεται διὰ λέξεων δηλ. αἱ μόναι συνειδηταὶ παραστάσεις, αἱ παριστάμεναι κατὰ τὴν στιγμήν τῆς διανοήσεως εἶναι αἱ παραστάσεις τῶν λέξεων. Διὰ τοῦτο ἡ νόησις τῶν ὀρίμων τελεῖται ταχέως.

Ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συναισθημάτων παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν κυριαρχοῦν ἐκ μὲν τῶν κατωτέρων συναισθημάτων τὰ ὕλικά, ἐκ δὲ τῶν ἀνωτέρων τὰ ἐγωιστικά δηλ. τὸ αὐτοσυναίσθημα καὶ τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς. Ἐνεκα τούτου τὸ παιδίον εἶναι εὐαισθητότερον εἰς πᾶσαν βλάβην ἢ ὀφέλειαν τοῦ σώματος, εἶναι φίλαντον, ἐγωιστικόν, βλέπει μόνον ἑαυτὸ καὶ τὰς ἰδίας του ἀνάγκας, σπανίως δὲ ἐκδηλώνει συμπαθητικὰ συναισθήματα μὲ ἰσχύν τινα, δυσκόλως συγκι-

νούμενον ἀπὸ τὰ παθήματα τῶν ἄλλων. Λέγομεν διὰ τὸ παιδίον, ὅτι ἔχει σκληρότητα. Πάντα τὰ ἄλλα συναισθήματα εἰς τὸ παιδίον ἐμφανίζονται ἀσθενέστερα.

Κατὰ τὴν ἐφηβικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν πάντα τὰ συναισθήματα ἰδίως δὲ τὰ συμπαθητικὰ ἀποκτοῦν μεγάλην ἔντασιν. Ἡ ἐφηβικὴ καὶ νεανικὴ ἡλικία εἶναι ἡ ἡλικία τῆς ἀγάπης, τῆς ἀφοσιώσεως, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς αὐταπαρνήσεως κλπ. Τὸ θρησκευτικὸν καὶ διακοητικὸν συναίσθημα ἔχει κατὰ τὰς περιόδους ταύτας τοιαύτην ἰσχὺν ὥστε ἐμφανίζονται πολλαὶ ὑπερβολικαὶ ἐκδηλώσεις αὐτῶν. Ἡ φιλαυτία ἀφ' ἑτέρου ὑποχωρεῖ εἰς τὴν συμπάθειαν.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βουλήσεως τέλος λαμβάνει τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας προηγουμένως περιεγράψαμεν δηλ. ὀρμὴν, ἐπιθυμίαν καὶ κυρίως βούλησιν. Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν κυριαρχεῖ ἡ μορφή τῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ἐπιθυμίας. Τὸ παιδίον πράττει συνήθως ὅ,τι ἐπιθυμεῖ εἰς ἐκάστην σαιγμὴν, διὰ τοῦτο ὁ παῖς ἔχει ἀνάγκην καθοδηγήσεως ὑπὸ ἀνωτέρας τινὸς βουλήσεως. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἄλλας περιόδους ἀναπτύσσεται ἡ ἀνωτέρα βούλησις. Ὑπάρχουσιν ὁμῶς ἄνθρωποι ὄριμοι πράττοντες κατὰ τὰς ἐπιθυμίας των.

Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἐφηβίας, δηλ. κατὰ τὸ 12ον ἔτος, παρατηροῦνται σπουδαῖαι σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ μεταβολαί. Ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις ἐπιταχύνεται. Τὰ χαρακτηριστικὰ ἀποτόμως ἀλλοιοῦνται, τὸ πρόσωπον χάνει τὴν παιδικὴν στρογγυλότητα καὶ μαλακότητα, ἡ φωνὴ τραχύνεται. Ἀσθένειαί τινες παρουσιάζονται, ὡς εἶναι ἡ νευρικότης, ἡ ἀναιμία, ἡ βλάβη τῆς δράσεως, οὐχὶ δὲ καὶ σπανίως ἐκδηλοῦνται καὶ ἐπιληψία, ὑστερία, ἐκφυλισμὸς καὶ πρόωρος ἐγκληματικότης. Ἰδιοτροπία, δάκρυα, γέλωτες καὶ μελαγχολία, ἀδικαιολόγητοι καταλαμβάνουσι τὸν ἐφηβον καὶ τὴν ἐφηβον. Ἡ ἐποχὴ λοιπὸν αὕτη εἶναι κρίσιμος διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελίς
1. Τί ἐξετάζει ἡ ψυχολογία.	3
2. Ποῖον τὸ ἔργον τῆς ψυχολογίας.	4
3. Ποῖαι αἱ μέθοδοι τῆς ψυχολογίας.	4
4. Εἰς πόσους κλάδους διαιρεῖται ἡ ψυχολογία.	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I. ΤΟ ΠΑΡΙΣΤΑΝΑΙ

1. Περὶ συνειδήσεως.	8
2. Ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως.	11
4. Περὶ αἰσθημάτων.	
1. Αἰσθήματα ἀκουστικά. 2. Ὀπτικά. 3. Ὄσφραντικά. 4. Γευστικά. 5. Δερμικά. 6. Κινητικά. 7. Ὄργανικά. 8. Γενικαὶ ιδιότητες τῶν αἰσθημάτων. 9. Τόνος τοῦ αἰσθήματος. 10. Σχέσις ἐρεθισμοῦ καὶ αἰσθήματος. 11. Σύνθεσις τῶν αἰσθημάτων. 12. Χρησιμότης τῶν αἰσθήσεων.	19—35
5. Ἡ ἀντίληψις.	35 καὶ 58
6. Ἡ παράστασις.	
1. Τί εἶναι παράστασις καὶ εἶδη αὐτῆς. 2. Νόμοι τῆς ἀναπλάσεως. 3. Ἐξήγησις τῶν νόμων. 4. Πόθεν ἐξαρτᾶται ἡ ἰσχὺς τῆς ἀναπλάσεως. 5. Σημασία τῶν νόμων τοῦ συνειρμοῦ	36—43
7. Μνήμη.	
1. Τί εἶναι μνήμη καὶ εἶδη αὐτῆς. 2. Μνημονικοὶ τύποι	43—48
8. Φαντασία.	68
9. Προσοχή.	
1. Τί εἶναι προσοχή. 2. Ἐκουσία καὶ ἀκουσία προσοχή. 3. Ἰδιότητες τῆς προσοχῆς. 4. Διέγερσις καὶ διατήρησις τῆς προσοχῆς.	48—56
10. Διαφέρον.	
1. Τί εἶναι διαφέρον. 2. Εἶδη διαφέροντος.	56—59
11. Πρόσληψις.	62
12. Ἀνακεφαλαίωσις.	62
13. Νόησις.	

1. Τί παράγει. 2. Πώς παράγονται αἱ κρίσεις. 3. Ἐποπτεία.
4. Ἐννοια. 5. Σχηματισμός ψυχικῶν ἐννοιῶν. 6. Μόρφωσις
λογικῶν ἐννοιῶν.

63—72

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II. ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΑΝΕΣΘΑΙ

1. Περί συναισθημάτων γενικῶς. 71
2. Μετάδοσις τοῦ συναισθήματος. 75
3. Εἶδη συναισθημάτων. I. Ὑλικά. II. Πνευματικά.
1. Τὸ αὐτοσυναίσθημα. 2. Τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς. 3. Τὸ
θηρησκευτικὸν συναίσθημα. 4. Τὰ καλαισθητικὸν συναίσθημα.
5. Τὸ διανοητικὸν συναίσθημα. 6. Τὸ ἠθικὸν συναίσθημα.
7. Τὰ συμπαθητικὰ συναισθήματα. 8. Εἶδη συμπαθητικῶν
συναισθημάτων, 9. Ἄλλα συναισθήματα. 10 Διέγερσις καὶ
μόρφωσις τῶν συναισθημάτων. 72—94
4. Ἀψικαρδία ἢ παθήματα. 94

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ III. ΤΟ ΒΟΥΛΕΣΘΑΙ

1. Ἡ βούλησις. 95
2. Μορφαὶ τῆς βουλήσεως. 95
3. Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ βούλησις. 98
4. Περί ὁρμῶν καὶ ὁρμεμφοῦτων. 99
5. Ἐπιθυμίαι. 100
6. Μορφαὶ τῆς ἐπιθυμίας. 101
7. Κυρίως ἢ ἀνωτέρα βούλησις. 101
8. Περί ἐξεως. 105
9. Ἰδιότητες τῆς βουλήσεως. 107
10. Σώφρων ἢ ἠθικὴ βούλησις. 109
11. Περί χαρακτήρος. 110
12. Ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου. 112

Τὰ γνήσια αντίτυλα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότη.

Μαρκιά

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006